

III ZIELKUNDE III

Vorming der persoonlijkheid.

III.

Wanneer wij niet scherp onderscheiden tusschen karakter en persoonlijkheid, hebben wij de neiging, deze twee voortdurend te verwarren.

Dit komt misschien wel mede daardoor, dat wij in het spraakgebruik het woord karakter ook in praegnanten zin gebruiken, ongeveer synoniem met het woord „persoonlijkheid”, in den zin van „sterke” persoonlijkheid.

Wanneer wij over iemand spreken en wij raken in extase, dan is het zeer wel denkbaar, dat wij komen tot exclamaties als deze: „Dit is eerst een persoonlijkheid, dit is een karakter, in één woord: dit is een man!”

Zulke exclamaties mogen het in een volksvergadering doen, zij berusten tenslotte op een zeer ernstige begripsverwarring. Immers, men neemt hier eenige woorden synoniem, die het allerminst zijn.

Iemand is dan ook nooit een karakter, maar hij heeft een karakter.

En iemand heeft niet een persoonlijkheid, maar hij is een persoonlijkheid met zekere kwaliteiten.

En deze persoonlijkheid is zooals zij is, mede ten gevolge van den aard van het karakter. Het begrip „karakter” ziet altijd op een kwalitatieve bepaling.

De persoonlijkheid ziet op de substantieele structuur, op den samenhang, die op een eigen manier bepaald is, ten gevolge van de kwalitatieve en formeele invloeden; van welke invloeden de karakterkwaliteiten wel de belangrijkste zijn.

Men heeft het eens zoo uitgedrukt, dat het begrip persoonlijkheid „meer uitgebreid” is dan het begrip karakter; dat is juist. Immers, het karakter behoort tot de persoonlijkheid.

Maar hiermee is toch niet alles gezegd. Want het begrip karakter richt zich ook op iets anders.

Bij de vragen omtrent het karakter moet men zich altijd beperken tot formeele kwesties.

Men zal zeggen: Hoe is dat mogelijk? De mensch is immers meer dan iets formeels?

Natuurlijk. Maar dit meerdere wordt bij het spreken over het karakter stilzwijgend verondersteld.

Wanneer iemand zegt: „Ik zie de schittering van de koperen vaas”, dan kan een ander zeggen:

„Neen, gij ziet de koperen vaas en gij ziet dat het licht op het glanzende oppervlak van die vaas weerkantst”; dan kan de eerste weer volhouden: „Neen, maar ik zie de schittering van de vaas”. Beiden hebben ze gelijk. Maar de één abstraheert een bepaald verschijnsel, dat hij onderscheidt van het lichaam, dat het verschijnsel draagt, terwijl de ander den vollen nadruk legt op het object, de vaas, — de verschillende verschijnselen, die zich tengevolge van de aanwezigheid van die vaas voordoen, aan die vaas gebonden ziet, en nu dus niet wil spreken over „den glans” dien hij ziet, „de schittering”, die hij ziet, of iets dergelijks.

Iemand, die zekere kwalitatieve bepalingen niet wil abstraheeren, die meent dat niet te kunnen, moet het woord karakter uit zijn woordenboek schrappen. Hij kan alleen spreken over persoonlijkheid.

Alleen, hij zal dan toch gedwongen worden om vóór dat woord persoonlijkheid een bijvoegelijk naamwoord te zetten. En dat bijvoegelijke naamwoord geeft weer zekere kwaliteiten aan.

En daarmee is hij toch weer in het schuitje, waaruit hij eerst is uitgestapt.

Als iemand zegt: „Gij moogt niet spreken over den glans dien gij ziet op de vaas, maar alleen over de blinkende vaas,” dan zegt hij toch weer dat de vaas de eigenschap heeft, dat zij blinkt. Dan zal hij ook kunnen spreken over „het blinken van de vaas”. Daarmee zegt hij dus dat er is „het blinken” als eigenschap van „de vaas”. En dus abstraheert hij toch weer een kwaliteits-eigenschap van het ding.

Het is er mee als de onderscheiding „formeel” en „materieel”.

Ook deze onderscheiding wordt door sommige menschen bestreden. Maar de praktijk is zoo, dat men nooit deze onderscheiding ontberen kan.¹⁾

Trouwens, ook het denken zelf dwingt ons deze onderscheiding in te voeren. Iets kan formeel juist en formeel waar zijn en ten materieele onjuist en onwaar. Ik kan met een formeel correct betoog onwaarheden poneeren en ik kan waarheden zeggen met een formeel incorrect betoog. In het laatste geval heb ik geen enkele lügen gezegd, geen enkele onjuistheid, en toch heb ik een fout gemaakt in den vorm van mijn denken of mijn spreken.

En zelfs bij de beschouwing der objecten komen wij er met dwingende noodzaak toe den vorm van het wezen te onderscheiden. Wanneer ik een goede foto van iemand heb en diezelfde foto viermaal vergroot, dan stellen die foto's hetzelfde voor. Het wezenlijke van de voorstelling is hetzelfde, maar door een bepaalde kwaliteit, n.l. de grootte, verschillen zij.

Dit beteekent natuurlijk niet, dat de vorm geen betekenis zou hebben.

Verre vandaar; het is zelfs mogelijk dat iets,

gevens, dan die van zijn overbekende bijbelsche geschiedenis.

In elk geval kent het uit zijn bijbel een massa figuren, die tot zijn gemoed en verbeelding spreken. En het orthodoxe geloof in de eenigheid der Schriften verleidt dan licht, om in die figuren iets bijzonders te gaan zien. Vader Cats was in dit opzicht nuchterder. Hij illustreert zijn moraal genoegelijk met Abraham en David uit den bijbel en met Hector en Achilles uit Homerus en Vergilius.

Deze averechtsche visie op de Bijbelheiligen, die hun taak in de openbarings- en heilsgeschiedenis gemoedelijk negeert, is er mede schuldig aan geworden, dat van Maria's eenige taak men luchtigjes over is gaan glijden naar haar persoon en naar haar heele leven en daarin noodwendig „bizonderheden” heeft ontdekt.

Het is verblijdend, dat bij denzelfden Kuyper, die de „gewijde” theologen, die hem bekoorden met hun voorstelling, zoozeer geprezen heeft, toch ook weer de nuchtere woorden staan over Maria, die na de hemelvaart onder de geloovigen niet eerst genoemd wordt, maar na de Apostelen. (Hand. 1:14.²⁾)

Reeds Kuyper heeft gezien, wat Schilder simpelweg genoemd heeft het kerklijk Maria.³⁾

Die lijn volgt ons denken over haar. De Heere duldt niet naast zich een Melècheth (Koningin) van den hemel. (Jeremia 7:18). Jezus leerde „abba” zeggen, doch niet „mater misericordiae” (Moeder van Erbarmen). Het „Ave Maria” heeft éénmaal en op één moment in Gods geschiedenis gepast in den mond van Gabriël, doch het mag nimmer treden naast het „Onze Vader”. Er is maar één Middelaar Gods en der menschen. Wij weten het wel.

Doch dit alles handhaven wij het sterkst, zoo wij de Schrift eenvoudigweg verstaan, en in ons denken geen heerschappij geven aan elementen, die vanaf het prijs begin der kerk haar bijbel hebben belaagd, haar credo hebben willen vertroebelen en haar leven hebben willen terugleiden tot min of meer zedelijk heidendom.

Wanswerd a. d. Streek. R. SCHIPPERS.

Ik meen daarom, juist nu we de drie deelen naast elkaar kunnen stellen, te mogen concluderen, dat deze cyclus is een literair werk van betekenis en dat de voltooiing de verwachting niet beschaamt, al blijft voor mijn besef het eerste deel het fijnste en het beste.

Maar — en hier kom ik weer met dezelfde opmerking, die het artikel van verleden week bejoot — erkenning van betekenis is nog niet identiek aan waardeering. Integendeel: waarde en waardeering zijn principieel en beslissend te scheiden. De normen, die voor ons in het geding komen bij de vraag naar de waardeeringsmogelijkheid — het is te dezer plaatse al zoo dikwijls gezegd — zijn andere, geheel andere, dan die gelden bij de vaststelling van waarde. En als we met loepassing van die geheel andere normen geest en strekking, levenshouding en levensbeschouwing, opvattingen van moraliteit en van ethiek bezien — al zijn die dan van een andere sfeer en kleur en tijd dan de onze — dan kan van waardeering geen sprake zijn.

Want dan blijken de vele amoreuze avonturen, die tientallen bladzijden beslaan, onverenigbaar met den levensvorm, die den Christen geboden is; dan blijken de geestelijk-zedelijke begrippen, naar welke de menschen in deze boeken leven, volstrekt onverenigbaar met die, welke de Christen op grond van zijn belijden heeft voor te staan; dan blijken allerlei tooneelen en verhoudingen in deze boeken den lezer te brengen in een atmosfeer, waarin hij als Christen niet kan verkeerren; en vooral, dan blijkt de hoofdfiguur, die van Benedetto, hoe prachtig ook van koloriet en hoe diep-menschelijk dikwijls in zijn bootsceering, die van den mensch, die afkeerig is van en ingaat tegen wat achter die normen staat als eisch en gebod. Die mensch is van alle tijden en daarom is deze roman van 18e eeuwisch Italiaansch leven reëel ook voor dezen tijd en voor de eigen omgeving — dat is, samengevat, zijn waarde — maar eensgeestes met hem zijn kan wie uit 't christelijke beginsel leeft niet.

Tusschen den frivolen levensgenieter en den Christen bestaat en blijft bestaan een essentiële en een principieel verschil. En daarom kan een Christen het boek, dat dien mensch voor zijn geestesoog doet verschijnen en met dezen hem doet verkeerren zoolang hij leest, ook niet waardeeren.

C. T.

kwam langs de achterdeur der populaire cultus toch binnen.

De oude kerk heeft tegenover de Gnosis en Marcion het onvervalschte evangelie gehandhaafd. Geprykkeld door het verzet tegen deze vijanden, bewaarde de kerk trouw haar vier evangeliën, ook tegenover een vlotte harmonie als Tatianus in zijn Diatesseron wilde geven. Het evangelie is wel gered. Doch de tendenzen van de oudste ketten, die naar de Schriften de kerk altijd weer hebben doen teruggrijpen, hebben toch het evangelie kunnen overwoekeren.

Het gaat niet aan, nu nog langer bij het roomsche katholieke Madonnabeeld stil te staan. Eer dat we aan onze slotbeschouwing beginnen, nog een enkel woord over het humanistisch Maria-beeld.

De syncretist Heiler heeft het zoo omschreven: „De madonnacultus heeft een onvergankelijke betekenis. Wel niet een religieuze. Doch een algemeen-menschelijke betekenis, die buiten alle confessionele tegenstellingen ligt. Het beeld van de madonna is de belichaming van alle zedelijke, religieuze en artistieke waarden, die in de vrouwelijkheid besloten zijn. Als vrouwencultus is de madonnacultus onvergankelijk. Maria is het lichtend symbool der vrouwelijkheid.”²⁹⁾

In deze lijn kan men Maria ook het symbool der moederlijkheid doen worden. Echter, ook tegen deze visie verzetten we ons. Ze negeert de bijzondere taak, die Maria in de Vleeschwording des Woords volbracht heeft. Ze negeert de openbaring. Ze ziet in deze niet dan een fase van cultuur. En ze maakt Gods heilswerk ondergeschikt aan onze cultuurdroom.

Dit humanisme overwint het katholicisme niet. Het laat de cultuur van den dag slechts domineren over een conservatief vastgeklemd compact resultaat van verouderde cultuur van vroegere dagen. Het accepteert ook voor een deel het roomsche madonnabeeld, vooral het laat-middel-eeuwsche. Tusschen katholicisme en humanisme ligt maar één stap. Dit schijnt ook vice-versa zoo te zijn.

Het katholicisme is slechts overwonnen door de

29) a.w. III, 263.

30) Zie J. B. Lightfoot, a.w. blz. 252.

31) A. Kuyper, Vrouwen uit de H. Schrift, blz. 140.

32) K. Schilder, a.w. III, 340.